

УДК 94:061.235(477.54)

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2019/4.15>**Соколовська Ю.В.**

Національна академія Національної гвардії України

Хаустова О.В.

кандидат історичних наук

ДОПОМОГА БІДНИМ У ХАРКОВІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Досліджено один із видів допомоги нужденному населенню у Харкові у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Зроблений аналіз тогочасних періодичних видань дозволив простежити процес і результати співпраці місцевої влади з благодійниками щодо організації дешевих нічліжних притулків для тимчасово проживаючих робітників. Така допомога була превентивною мірою щодо підвищення рівня злочинності та епідемії різних інфекційних захворювань у місті. Результати дослідження свідчать про те, що подібні притулки користувалися великим попитом серед нужденних робітників, котрі не мали житла. Члени Миської думи мали різні погляди на проблему надання допомоги нужденному населенню щодо відкриття дешевих нічліжних притулків: частина гласних думи погоджувалася з необхідністю відкриття подібних установ, частина стверджувала, що це марна трата грошей і підтримка нероб, які не хочуть чесно працювати. У процесі дослідження було з'ясовано, що саме відсутність єдиного ставлення до проблеми відкриття притулків у гласних Миської думи стало перепорою щодо організації благодійного товариства надання нічліжних притулків у Харкові, завданням якого було централізована організація й управління миськими нічліжними притулками для робітників. Зібрані під патронатом відомої харківської благодійниці княгині О.О. Крапоткіної кошти на організацію нічліжних притулків було передано іншій благодійній установі, як свідчать документи. Але ситуація, що склалася у місті, змусила гласних Думи повернутися до питання організації дешевих нічліжних притулків. Визначено особливості щодо організації та функціонування дешевих нічліжних притулків для нужденних у Харкові порівняно з іншими містами: у Харкові Миською думою, за браком коштів, справу організації нічліжних притулків для робітників було передано у приватні руки й організовано подібні притулки при вже функціонуючих благодійних установах. Миська дума виконувала тільки контролюючі функції щодо відкриття та дотримання встановлених правил у нічліжних притулках, єдиного централізованого товариства, щодо організації нічліжних притулків у Харкові так і не було створено. Аналіз звітів приватних нічліжних притулків засвідчує, що деякі з притулків покривали свої витрати за рахунок продажу квитків на нічліг.

Ключові слова: благодійність, благодійне товариство, допомога, нічліжний притулок, опіка, громадські будинки, тимчасові робітники, Харків.

Постановка проблеми. Сучасна соціальна ситуація та необхідність формування громадянського суспільства в українському просторі створює актуальне підґрунтя для досліджень історичного минулого будь-яких практик громадянської активної позиції, зокрема допомоги та благодійності. Результатами таких історичних досліджень стануть приклади позитивної практики самоорганізації населення, співпраці з органами влади різних рівнів і, як результат, позитивний приклад для сучасних українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення харківської благодійності та допомоги розпочалося ще наприкінці ХІХ ст. [1; 2], але було

припинено у радянські часи. Інтерес до цієї проблеми знову зріс у 1990-ті рр. Окремі проблеми розвитку харківського благодійництва розглядали І. Сергеев, А. Єпштейн, В. Резнікова, Л. Добреля, О. Фатеева, С. Посохов [3], з'явилися також дисертаційні дослідження [4]. Але такий вид допомоги, як організація дешевих нічліжних притулків не був ще предметом дослідження.

Постановка завдання. Тому мета цієї статті – проаналізувати історичний досвід організації дешевих нічліжних притулків у Харкові у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Відповідно до цього поставлено завдання: дослідити добротні ініціативи та діяльність органів державної

(місцевої) влади, благодійних закладів, установ і благодійників Харкова у справі організації та діяльності зазначених притулків, визначити особливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині XIX ст. разом зі швидким розвитком промисловості у Харкові почала збільшуватися кількість робітників, які приїжджали у місто на тимчасові заробітки. Вони тривалий час залишалися без житла, літом спали під мостами тощо, взимку осідали у шинках і приватних нічліжних притулках, де попадали під вплив різних злочинців. З відкриттям Азовської залізниці кількість злодіїв, інших злочинців у Харкові почала збільшуватися і втягувати у себе дедалі більше приїжджих на заробітки. Внаслідок цього у місті значно зросла кількість крадіжок та інших злочинів. Крім цього, ночуючи просто неба та не маючи елементарних зручностей, приїжджі часто хворіли і розповсюджували тиф, холеру, туберкульоз та інші інфекційні захворювання. У зв'язку з цим під час засідання міської думи 3 листопада 1872 р. було поставлене питання організації дешевих нічліжних притулків для тимчасово проживаючих робітників. На початку 1870-х рр. у Харкові мешкало близько 600 осіб, які не мали житла та постійного заробітку [5, с. 45–47]. Тоді місто не мало можливості влаштувати притулки на власні кошти, тому дума постановила створити благодійне товариство надання нічліжних притулків у Харкові. Для організації товариства та збирання коштів вирішено було звернутися по допомогу до княгині О.О. Крапоткіної, яка була відома своєю активною діяльністю у благодійних та інших закладах Харкова. Нічліжні притулки передбачалося організувати у найманих приміщеннях, які повинні були звільнятися від міських зборів. У березні 1873 р. було затверджено статут товариства, у статуті було затверджено, що товариство знаходилося під опікою Харківської міської думи і тому, за ініціативою О.О. Крапоткіної, в думі була відкрита підписка на вступ у члени товариства, за якою одразу ж було зібрано 125 крб [6, с. 70]. До кінця 1879 р. товариство збрало близько 4 000 крб, і 30 листопада 1879 р. припинило свою діяльність, передавши свої кошти товариствам опіки безпритульних малолітніх сиріт і виправних притулків для малолітніх злочинців [7, с. 7].

Але питання про покращення становища нічліжників продовжувало обговорюватися харківською громадськістю, особливо гостро воно нагадувало про себе під час епідемій. У 1879 р. у Харкові було відкрито 18 нічліжних притулків,

які вміщували 543 особи. У 1885 р. офіційно існувало 12 притулків. Нічліжники платили в них від 3 до 5 коп за нічліг, часто використовували власні дрова або вугілля для опалення. Санітарне становище цих притулків було жахливим. У 1879 р. харківське громадське управління запланувало витрати для найму безкоштовних приміщень для нічліжників, очікуючи епідемію чуми. Під час епідемії тифу у 1883 р. зі 120 хворих, оглянутих санітарним лікарем, 96 припадало на нічліжні притулки [7, с. 3–5]. У 1886 р. кількість притулків становила 14, вони вміщували 549 нічліжників [8, с. 427]. Головною причиною частих захворювань на тиф у приватних нічліжних притулках було їх антисанітарний стан і велика скупченість людей. Тому міська дума прийняла постанову про утримання нічліжних притулків. Згідно з нею «ніхто не міг відкривати нічліжний притулок, не маючи на це письмового дозволу міської управи» [9, с. 613]. У дозволі вказувалася найбільша кількість людей, яку могло вмістити кожне приміщення притулку. Заборонялося класти нічліжників на підлогу. При обговоренні проекту цієї постанови у думі гласний Фесенко висловив думку, про те, що дотримання всіх правил може спонукати власників притулків закрити їх, і тоді з'явиться небезпека відкриття таємних притулків, невідомих і тому недосяжних для нагляду. Фесенко вважав, що найкращим виходом зі становища було б влаштування містом громадського притулку [9, с. 611]. Вирішення проблеми стало можливим після пожертвування купця І.О. Тихонова 40 000 крб на організацію у місті нічліжного притулку. Дума прийняла пожертвування за умовою виплачувати І.О. Тихонову по 2 700 крб щорічно протягом 20 років. Після закінчення 20-річного терміну капітал залишався у власності міста [8, с. 425]. Міська управа, спираючись на досвід і спостереження за приватними притулками, розробила основні умови влаштування нічліжних притулків у Харкові. Щодо розташування притулку управа вказала три місця: 1) округа Благівіщенського базару; 2) округа Рибного та Нетеченського базарів; 3) округа залізничного вокзалу. Саме в цих місцях нічліжників збиралося найбільше, тому що там вони знаходили собі роботу. Управа вважала доцільним організувати по одному притулку в кожному з вказаних місць. При цьому вона рекомендувала у санітарних цілях влаштувати притулки, які вміщували б не більше 100 осіб [8, с. 428]. Гласний Павловський запропонував організувати спочатку лише один притулок, а згодом, врахувавши досвід утримання

першого, починати організацію інших притулків [10, с. 398]. Відносно місця влаштування притулку в думі майже рік тривали суперечки. Управа запропонувала розмістити два нічліжні притулки в таких місцях: перший – на В'язничній площі, другий – у Михайлівському провулку, або на Кінному базарі, або на Єнісейській вулиці. У кожного варіанту були свої прихильники та противники. Але всі запропоновані місця знаходилися у центральних частинах міста, що було небезпечно на випадок епідемії. Тому дума прийняла рішення влаштувати нічліжний притулок в районі Пискунівської левади. Особливу зручність цього місця побачили в тому, що воно знаходилося одночасно і поблизу базару, і поблизу залізниці – основних місць скупчення робітників – і не становила для міста такої цінності, як місця у Михайлівському провулку або поблизу В'язничної площі. Проти такого рішення думи виступили власники будинків по Чоботарській вулиці та гласний Токарев, який пропонував взагалі не поспішати з організацією нічліжного притулку, тому що в міста є більш невідкладні потреби, такі як, наприклад, створення комерційного училища. Нічліжні притулки він вважав заохочення лінощів та розсадником небезпеки для жителів та їх майна, адже не всі з нічліжників відносяться до робітників і більшість з них взагалі не працюють, тому не заслуговують на опіку з боку міського громадського управління [11, с. 237]. Власники будинків по Чоботарській вулиці просили думу не дозволяти будувати притулок в цьому місці, а влаштувати його на околиці міста. Гласний В.І. Семененко зауважив, що за містом будувати не можна, тому що нічліжники туди не підуть, їм потрібен нічліг у такому місці, де вони постійно скупчуються [11, с. 239–241]. Не зважаючи на окремі протести, дума більшістю проти 9 голосів залишила своє попереднє рішення в силі і остаточно вирішила будувати на Пискунівській леваді [12, с. 503]. Але й після цього деякі гласні продовжували приводити масу аргументів проти будівництва в цьому місці. Зокрема, звертали увагу на болотисту місцевість левади і нібито нездорову атмосферу, яка буде сприяти виникненню та розповсюдженню епідемічних захворювань, а також на те, що будівництво в такій місцевості вимагатиме значних коштів [13, с. 101–106]. Та згодом місцевість була осушена і на ній збудована будівля притулку, яка збереглась і до наших часів. Притулок було відкрито у 1891 р. [12, с. 3].

Отже, організація громадського нічліжного притулку була викликана необхідністю попередження епідемічних захворювань у місті та зло-

чинів. Передбачалося влаштування зразкового притулку з дотриманням всіх санітарних норм. Але цих норм там не завжди дотримувались. Притулок був розрахований на 168 ліжок – 133 у чоловічому відділенні і 35 – у жіночому. Як свідчать статистичні дані, у середньому за день притулок відвідувала більша кількість нічліжників. Їх число було меншим від норми лише інколи, у літні місяці. Взимку 1907–1908 рр. санітарним лікарем було обстежено 30 нічліжних приміщень, разом із якими і міський притулок. Останній відрізнявся від приватних нічліжок лише тим, що поміщався у сухому незамерзаючому будинку. В іншому він мало чим відрізнявся від заїжджих дворів, в ньому спостерігалася велика скупченість нічліжників у холодні періоди, які спали на підлозі, займаючи не тільки спальні приміщення, а й усі інші, в тому числі їдальню, умивальники, коридори, підвал. Звичайно у таких нічліжках не було належної вентиляції [14, с. 1–2].

Кількість існуючих притулків була явно недостатньою для постійно зростаючого населення Харкова, яке становило у 1910 р. 250 000. Ще у 1894 р. завідувач нічліжного притулку піднімав питання про його розширення. Міська управа знайшла тоді недоцільним розширення притулку через те, що в одному місці сконцентрувалася б велика кількість нічліжників, і запропонувала побудувати новий притулок у районі Кінної площі на кошти, пожертвовані купцем І.О. Тихоновим. Цих коштів, які становили 25 051 крб 19 коп, було достатньо для спорудження нової будівлі [15, с. 109–110]. Управа знайшла підходяще кутове місце, яке не мало з трьох боків безпосередніх сусідів. Притулок розраховували на 280 нічліжників, тобто значно більше ніж попередній [16, с. 128–130]. Але вже підготовлену для притулку будівлю міське управління віддало новоствореному Будинку працелюбства. Питання організації другого притулку продовжувало турбувати харківську громадськість і на початку ХХ ст. У січні 1909 р. санітарною комісією була представлена в міську думу доповідь та проект обов'язкових постанов про нічліжні притулки. Знову деякі гласні вказували на необхідність влаштування нового притулку. У листопаді 1910 р. гласний Симоненко, відвідавши увечері міський нічліжний притулок був вражений надто великою кількістю нічліжників і подав у думу заяву про невідкладну необхідність спорудження другого міського нічліжного притулку [14, с. 4–5]. Але дані про відкриття або діяльність цього притулку відсутні.

У березні 1913 р. було влаштовано тимчасовий міський нічліжний будинок для чоловіків на 60 ліжок. Як можна бачити зі статистичних даних він також постійно був переповнений, навіть у літні місяці [17, с. 479].

Кошти нічліжних притулків складались з надходжень від продажу нічліжникам квитків і з пожертвувань. Плата за нічліг із чаєм становила 5 коп з особи, за дітей плата не стягувалася. Пожертвування надходили грошима або продуктами. Грошові пожертвування робили для роздавання нічліжникам квитків на нічліг, хліба, чаю та ін. З продовольства жертвували хліб, чай, цукор, куличі до Великодня, інколи надходили харчі спеціально для приготування обіду для нічліжників [18, с. 656]. Зі звітів першого нічліжного притулку видно, що він не був збитковим закладом для міської управи. Так у 1911 р. від продажу квитків надійшло 3 912 крб 55 коп. Витрати на жалування служителям, опалювання, освітлення, ремонт та інші господарські справи у тому ж році становили 2 968 крб 31 коп. Таким чином, решта склала 944 крб 24 коп [18, с. 655–656]. У 1912 р. надходження від продажу квитків становили 4 344 крб 15 коп, а витрати – 2 746 крб 32 коп, решта – 1 597 крб 83 коп [19, с. 437–438].

Окрім згаданих нічліжних притулків, у Харкові існувало ще два подібних заклади. Перший – нічліжний притулок при Харківському будинку працелюбства, який було відкрито 1 листопада 1908 р. з метою отримування коштів на утримання будинку [20, с. 3]. Другий – «странноприимный» будинок, заснований О.М. Гутоб для надання бідним богомольцям православного віросповідання безкоштовного нічлігу під час їх перебування у Харкові. Відкрито його було у 1889 р. на кошти вдови доктора медицини Олександри Миколаївни Гутоб, яка прийняла на себе безпосереднє завідування будинком. З одного боку, заклад носив приватний характер, але до управління залучалася і міська влада, що надавала йому значення громадського закладу. Будівлі закладу жертвувались місту, яке повинно було безкоштовно лікувати у своїй лікарні хворих богомольців, а потім, у випадку смерті або відмови О.М. Гутоб від ведення справ прийняти завідування на себе [21, с. 528]. Під час обговорення проекту статуту «странноприимного» будинку у міській думі, міське управління було стурбовано тим, щоб

його участь у завідуванні закладом не приносила збитків міській скарбниці, тому що притулок забезпечував нічліг не постійного населення Харкова, а тимчасово перебуваючих у місті богомольців і тому «не мав нічого спільного з міськими потребами» [21, с. 528]. Статут було передано на затвердження МВС, до відома якого і віднесли будинок. На безкоштовне лікування хворих богомольців у міській лікарні Міська дума не погодилась, щоб не викликати наплив хворих-бідняків з інших міст. Отже, притулок існував на власні кошти, які отримував за здавання у найм квартир, а решту витрат поповнювала з власних коштів О.М. Гутоб. Так, у 1894 р. витрати на заробітну плату службовцям, ремонт, опалення, освітлення і інші господарські справи склали 3926 крб.; за квартири було отримано лише 516 крб [22, с. 460]. Пізніше, зі зменшенням числа богомольців, зменшились також і витрати. У 1908 р. вони склали 726 крб, у 1910 р. – 960 крб, за квартири було отримано відповідно 528 крб і 608 крб [23, с. 98]. У 1894 р. кількість богомольців становила 1 758 осіб [22, с. 460], у 1908 р. – 765, а у 1910 р. – 707 осіб [23, с. 98; 24, с. 110].

Висновки Таким чином, міське громадське управління Харкова звертало увагу на становище нічліжних притулків. З усіх нічліжних притулків міста до його відома належало 4, що складало менше ніж половина від загальної кількості. Але, на відміну від інших великих міст Російської імперії, у Харкові ці притулки діяли розрізнено, не отримуючи від міста грошової допомоги. Притулки не були збитковими, могли функціонувати за кошти від продажу квитків на нічліг. У Петербурзі у 1883 р. існувало товариство нічліжних притулків, які отримували від міста щорічно допомогу у 2000 крб. Таке ж товариство існувало в Одесі. Воно мало два великі нічліжні притулки, при яких діяли чайні. При одному з притулків працювала бібліотека, а Одеським товариством для допомоги бідним було влаштовано дешеву їдальню [7, с. 4–5]. У Харкові такий вид допомоги здійснювали за кошти приватних благодійників і за рахунок надходжень за квитки.

Сьогодні є перспектива дослідження допомоги різним групам населення у Харкові, актуальною сьогодні залишається тема допомога нужденним приватними благодійниками у різних формах і проявах тощо.

Список літератури:

1. Краткий очерк возникновения и деятельности благотворительных учреждений Харьковской губернии, составленный по распоряжению начальника Харьковской губернии Н.П. Савицким и П.А. Евстратовым. Харьков : Тип. губ. правл., 1896. 191 с.

2. Багалеї Д.І. Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655 по 1905 г.) : в 2 т. Харьков, 1912. Т.2.
3. Сергеев И. Для лиц «недостаточного содержания». *Акционерное дело*. 1991. № 1. С. 132–139; Єпштейн А.І. З історії благодійництва у Харківському регіоні. *VIII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»*. (Наукові доповіді та повідомлення). Ч. II. Київ – Харків : Рідний край, 1997. С. 217–219; Резнікова В.В., Добреля Л.П. З історії благодійних товариств Харківщини (40–90 рр. XIX ст.). *VII Всеукраїнська наукова конференція «Історичне краєзнавство і культура»*. Ч. II. Київ – Харків, 1997. С. 258–261; Фатеева О.М. З розвитку благодійності у Харкові: Харківське благодійне товариство. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. Харків, 1998. С. 178–180; Посохов С.І. Пожертвування І.Г. Харитоненка на студентський гуртожиток: епізод з історії Харківського університету. *Проблеми історії та археології України: Матеріали междунар. научн. конф.* 16–18 мая 2001 г. Харків, 2001. С. 144–145.
4. Коломієць Т.В. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869–1920) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Харків, 1995. 378 с.; Корнієнко В.М. Благодійність в освітянській галузі Харківської губернії (друга половина XIX – початок XX століть) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Харків, 2005. 19с.
5. Об устройстве ночлежных приютов. *Журналы Харьковской городской думы*. 1872. № 24. 3 ноября. С. 44–48.
6. Об утверждении устава общества доставления ночлежных приютов в г. Харькове. *Журналы Харьковской городской думы*. 1873. № 17. 24 апреля. С. 70–71.
7. Доклад об устройстве общественных ночлежных приютов в Харькове. *Журналы Харьковской городской думы*. 1887. № 32. 25 августа. С. 1–11.
8. Деятельность Харьковской городской управы за 1886 год. *Харьковский календарь на 1888 год*. Харьков : Тип. губ. правлен., 1887. С. 425–428.
9. Обязательное постановление о ночлежных приютах. *Журналы Харьковской городской думы*. 1883. № 41. 28 октября. С. 611–615.
10. Доклад об устройстве общественных ночлежных приютов в Харькове. *Журналы Харьковской городской думы*. 1887. № 34. 4 сентября. С. 397–403.
11. О месте для ночлежного приюта. *Журналы Харьковской городской думы*. 1888. № 19. 22 марта. С. 237–241.
12. О месте для постройки дома ночлежного приюта. *Журналы Харьковской городской думы*. 1888. № 40. 24 июня. С. 500–504.
13. Проект и смета на постройку дома ночлежного приюта. *Журналы Харьковской городской думы*. 1889. № 9. 21 февраля. С. 101–106.
14. Доклад по вопросу о реорганизации ночлежного приюта. *Известия Харьковской городской думы*. 1911. № 3. С. 1–7.
15. О постройке второго ночлежного приюта или расширении существующего. *Журналы Харьковской городской думы*. 1894. № 5. 29 марта. С. 108–110.
16. План и смета постройки ночлежного приюта на Конной площади. *Журналы Харьковской городской думы*. 1894. № 7. 2 мая. С. 128–131.
17. Ночлежные дома за май 1913 года. *Известия Харьковской городской думы*. 1913. № 5. С. 479.
18. Отчет о деятельности городского ночлежного приюта за 1911 год. *Известия Харьковской городской думы*. 1912. № 3–4. С. 655–656.
19. Отчет о деятельности городского ночлежного приюта за 1912 год. *Известия Харьковской городской думы*. 1913. № 5. С. 437–438.
20. Отчет правления попечительного общества о Харьковском «Доме трудолюбия» за 1908 год. Харьков : Тип. М.Г. Ковалева, 1909. 45 с.
21. Заключение комиссии по проекту странноприимного дома, учреждаемого А.Н. Гутоб. *Журналы Харьковской городской думы*. 1888. № 43. 6 сентября. С. 527–529.
22. Некоторые из городских учреждений г. Харькова. *Харьковский календарь на 1896 год*. Харьков: Тип. губ. правл., 1895. С. 460.
23. Годовой отчет странноприимного дома, учрежденного в 1889 году вдовой коллежского советника А.Н. Гутоб с 1 сентября 1907 г. по 1 сентября 1908 г. *Известия Харьковской городской думы*. 1909. № 3. С. 98–99.
24. Отчет странноприимного дома, учрежденного вдовой коллежского советника А.Н. Гутоб с 1 сентября 1909 г. по 1 сентября 1910 г. *Известия Харьковской городской думы*. 1911. № 3. С. 110.

Sokolovska Yu.V., Khaustova O.V. ASSISTANCE TO THE POOR IN KHARKOV IN THE SECOND HALF OF THE 19TH – BEGINNING THE 20TH CENTURY

There was investigated one type of assistance to the indigent population in Kharkov in the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries. The analysis of periodicals of that time enabled to trace the process and results of cooperation between local authorities and philanthropists in organising cheap homeless shelters for temporarily resident workers. Such assistance was a preventative measure to avoid increasing crime rate and spreading epidemics of various infectious diseases in the city. The results of the study indicate that such shelters were in high demand among indigent workers. The results of the study indicate that such shelters were in great demand among indigent workers who did not have housing. Members of the City Duma had differing views on the issue of assistance to the indigent population in the opening of cheap homeless shelters. Some of them voted in favor of opening such establishments, some claimed that it was a waste of money and support for idlers, who did not want to work honestly. In the course of the study, it was found that the lack of a unified approach among the councilors of the City Duma to the issue of opening shelters was an obstacle to the organisation of a charitable association for providing homeless shelters in Kharkiv. The charitable association's task was centralised organisation and management of city homeless shelters for workers. According to the documents, collected funds under the patronage of the well-known Kharkiv philanthropist princess O. Krapotkina for the organisation of homeless shelters have been donated to another charitable establishment. But the situation in the city forced the Duma's councilors to return to the issue of the organisation of cheap homeless shelters. There were determined the peculiarities of the organisation and operation of cheap homeless shelters for the indigent population in Kharkiv in comparison with other cities. In Kharkiv, the case of organising homeless shelters for workers was transferred due to a lack of funds to private institutions by the City Duma. Similar shelters were established on the basis of the already existing charitable institutions. The City Duma performed only controlling functions for the opening and observing the established rules in homeless shelters. No single centralised association for the organisation of homeless shelters has ever been established in Kharkiv. The analysis of the reports of private homeless shelters demonstrates that some of the shelters covered their expenses by selling overnight tickets.

Key words: *charity, charitable association, assistance, homeless shelter, guardianship, community centres, temporary workers, Kharkiv.*